

PRIMJENA ISAD(G) STANDARDA PRILIKOM IZRADE INVENTARA

Branka Molnar *

UDK: 006.44:930.251

Branka Molnar: Primjena ISAD(G) standarda prilikom izrade inventara. Tehnički in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 4/2005, št. 1, str. 382-387.

Izvirnik v hrvaščini, izvleček v hrvaščini in angleščini, povzetek v angleščini.

U Državnom arhivu u Zagrebu se ISAD (G), Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva, počela primjenjivati već 1998. godine. U članku se analizira kako i u kojoj mjeri je to utjecalo na dotadašnju praksu izrade obavjesnih pomagala, s naglaskom na opisivanje obiteljskih i osobnih fondova i zbirki.

UDC: 006.44:930.251

Branka Molnar: Use of ISAD (G) for the Creation of Finding Aids. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 4/2005, No. 1, pp. 382-387.

Original in Croatian, abstract in Croatian and English, summary in English.

In State Archives in Zagreb the use of ISAD (G) started in 1998. This paper contains the analysis of how and how much ISAD (G) had affected the creation of finding aids since that time accentuating the description of fonds of families, persons and collections.

1. UVOD

Temeljna načela arhivističkog opisa koja preporučuje norma ISAD (G) (opis od općega ka posebnome, obavijesti prilagođene razini opisa, neponavljanje obavijesti i povezivanje opisa) bila su ugrađena u osnove opisivanja arhivskih fondova i zbirki u Državnom arhivu u Zagrebu i prije početka službene primjene te norme. Arhivistička obavjesna pomagala, inventari¹, nastali prije uvođenja ISAD (G)-a sadržavali su dvije vrste arhivističkog opisa². Prva vrsta opisa nalazila se u takozvanom «tekstualnom dijelu» inventara gdje su se opisivali fond i serije, a ponekad i niže razine. Druga vrsta opisa primjenjivala se pri opisivanju pojedinačnih opisnih jedinica u inventarnom popisu. Osim prema položaju unutar obavjesnog pomagala, opis u tekstualnom dijelu inventara i opis u inventarnom popisu razlikovali su se i prema svom sadržaju, opsežnosti i vizualnom prikazu.

* *Branka Molnar, arhivist specijalist, voditeljica 1. odjela za sređivanje i obradu arhivskog gradiva, Državni arhiv u Zagrebu, Opatička 20, 10000 Zagreb, Hrvatska.*

¹ *Ovdje podrazumijevamo i sumarne i analitičke inventare, kao i njihove kombinacije, takozvane sumarno-analitičke inventare. Često puta je nemoguće jasno razlučiti granicu između sumarnih i analitičkih inventara, naročito kad se radi o fondovima gdje je potrebno analitički opisivati neke njihove dijelove, na primjer korespondenciju značajnijih osoba, ili istaknuti pojedine komade od povijesnog značaja (na primjer. memorandume, proglose, dekrete) koji bi se inače potpuno «utopili» u sumarnom opisu i kao takvi bili nevidljivi istraživačima.*

² *Prilog se temelji isključivo na primjerima iz osobne prakse izrade obavjesnih pomagala u Državnom arhivu u Zagrebu.*

1. TEKSTUALNI DIO INVENTARA

Opis u tekstualnom dijelu inventara bio je i ostao relativno opširan, ponekad se sastoji i od nekoliko desetaka stranica i čita se u kontinuitetu poput knjige. Važno je znati da, bez obzira na klasifikacijsku određenost fonda ili zbirke, metoda sastavljanja ovog opisa jednaka je za sve fondove i zbirke. Danas je taj opis u potpunosti usklađen s normom ISAD (G)³, te sadrži dvadeset šest pretpostavljenih elemenata u sedam područja opisa⁴. Uvođenjem ISAD (G)-a sadržaj tekstualnog dijela inventara doživio je promjene, koje su ipak više vizualne nego kvalitativne. Kako? Pokažimo to uspoređujući stanje prije i nakon uvođenja ISAD(G)-a.

Na primjer, inventar jednog obiteljskog fonda opisanog na razini fonda prije primjene ISAD (G)-a shematski bi se mogao prikazati ovako:

- Naslovna stranica inventara
- Sumarni opis fonda
- Tekstualni dio inventara
- Inventarni popis
- Prilozi (npr. rodoslovno stablo tvorca fonda, konkordantska tabela starih i novih signatura, i tako dalje...)

Dakle, prije primjene ISAD (G)-a, tekstualnom dijelu inventara uvijek je prethodila neka vrsta kratkog sumarnog opisa fonda, njegove «osobne iskaznice» u kojoj su se opisivali:

- Redni broj arhivskog fonda u pregledu *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, SRH, Bgd.1984.*
- Redni broj arhivskog fonda u Općem inventaru Državnog arhiva u Zagrebu
- Naziv arhivskog fonda
- Mjesto - sjedište stvaratelja fonda
- Raspon godina postojanja stvaratelja fonda
- Raspon godina sačuvanog arhivskog gradiva
- Količina arhivskog gradiva u arhivskim jedinicama
- Arhivska obavjesna pomagala

Svi ovi elementi opisa ukratko su se izražavali u jednom retku⁵ i odgovarali su sljedećim elementima opisa prema ISAD(G)-u: «oznaka», «naslov», «vrijeme nastanka gradiva u jedinici opisa», «opseg jedinice opisa» i «obavjesna pomagala», pri čemu je fond bio pretpostavljena razina opisa. Vidi se da je već ovaj dio inventara sadržavao sve elemente opisa koji su bitni za međunarodnu razmjenu opisane obavijesti o fondu.

³ Osim ISAD (G)-a, u praksi se sve više nastoji primjenjivati i ISAAR (CPF) i druge norme, na primjer, ISO 5963 (pri izboru riječi za indeksaciju), ISO 2788 (pri izradi tezaurusa), ISO 999 (pri izradi kazala), ISO 690 (za citiranje objavljenih izvora).

⁴ 1. Identifikacija/prepoznatljivost, 2. Kontekst, 3. Sadržaj i ustroj, 4. Dostupnost i uvjeti korištenja jedinice opisa, 5. Dopunski izvori, 6. Napomene, 7. Kontrola opisa.

⁵ Na primjer: 847. NUGENT ALBERT - Zagreb, Beč, London; (1816.- 1896.), [1803./1815.] 1816./1888., kut. 1; Al

Sam tekstualni dio inventara sadržavao je nekoliko poglavlja koja su obično imala sljedeće naslove:

- Povijesna bilješka o fondu
- Povijesna bilješka o stvaratelju fonda
- Sadržajna fizionomija i valorizacija fonda
- Klasifikacijska shema fonda

«Povijesna bilješka o fondu» sadržavala je podatke o načinu preuzimanja gradiva u arhiv, o sadržaju primopredajnog zapisnika, te o evidentiranju nove akvizicije u Urudžbenom zapisniku arhiva i Knjizi ulaza arhivskog gradiva, što odgovara obavijestima koje ISAD (G) predviđa u elementima «način preuzimanja» i «povijest fonda».

«Povijesna bilješka o stvaratelju fonda» opisivala je naziv i historijat stvaratelja fonda i davala je podatke o bibliografiji, a to se podudara s rubrikama «biografski podaci» i «bibliografija» prema ISAD (G)-u.

U poglavlju «Sadržajna fizionomija i valorizacija fonda» opisivala se količina gradiva u fondu, njegov vremenski raspon, postojanje vremenskih i sadržajnih praznina, odnosno cjelovitost i homogenost gradiva, vrste gradiva u fondu, jezik i pismo u gradivu, koja su arhivistička načela primijenjena prilikom sređivanja fonda, kakav je poredak gradiva u fondu, odnosno, kakva je uspostavljena struktura fonda, koje su serije u fondu (njihov naziv, sadržaj, vremenski raspon i opseg), te kako se vrednuje fond u cjelini, pri čemu bi se naglasilo za koja područja istraživanja može poslužiti relevantno gradivo. Sve to odgovara sljedećim ISAD (G) elementima: «količina», «tvarne značajke i tehnički uvjeti», «nosač», «sadržaj», «jezik/pismo u gradivu». Ovdje treba primijetiti da ISAD (G) ne zahtijeva postupak valorizacije fonda, što je nedostatak budući da valorizacija nekog fonda najviše utječe na njegov položaj na ljestvici prioriteta prilikom svih arhivističkih postupaka - vredniji fondovi zaslužuju analitičke inventare, prednost pri restauraciji, konzervaciji, zaštitnom snimanju, publiciranju i tako dalje.

Poglavlje «Klasifikacijska shema fonda» sadržavalo je shematski prikaz serija i podserija u fondu, što odgovara «planu sređivanja» prema ISAD (G)-u.

Iz prethodne analize vidi se da su u tekstualnom dijelu inventara nastalih prije primjene ISAD (G)-a bila potpuno pokrivena sljedeća ISAD (G) područja opisa: «Identifikacija/prepoznatljivost», «Kontekst», «Sadržaj i ustroj», a da većinom nisu bili zastupljeni elementi iz sljedećih područja opisa: «Dostupnost i uvjeti korištenja jedinice opisa», «Dopunski izvori», «Napomene»⁶ i «Kontrola opisa».

Ovdje treba naglasiti da je veliki doprinos ISAD (G)-a upravo u području «Dopunski izvori», jer se u tom području opisa od arhivista traži precizno određivanje referencijalnih obavijesti o jedinici opisa, čime se olakšava pronalaženje i razmjena obavijesti o arhivskom gradivu, omogućava korištenje zajedničkih normativnih

⁶ To su sljedeći elementi opisa: «odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja», «dopune», «uvjeti dostupnosti», «uvjeti objavljivanja ili umnožavanja», «postojanje i mjesto čuvanja izvornika», «postojanje i mjesto čuvanja preslika», «dopunski izvori» i «pravila i propisi».

podataka i objedinjavanje opisa iz različitih arhiva u jedinstveni informacijski sustav⁷.

2. INVENTARNI POPIS

Inventarni popis uvijek sadrži kratke i sažete opise pojedinih opisnih jedinica, te skoro da se i nije mijenjao primjenom ISAD (G)-a. Opis svake opisne jedinice sadržan je u jednom retku i raspoređen obično kroz četiri ili pet rubrika (signatura opisne jedinice, sadržaj, vremenska oznaka, napomena), čita se s lijeva na desno, odozgo prema dolje, a shematski prikazano, izgleda ovako:

Signatura opisne jedinice	Sadržaj	Vremenska oznaka	Napomena
-----	-----	-----	-----
-----	-----	-----	-----
-----	-----	-----	-----

Sastavljanje inventarnog popisa je delikatan posao. Osim prikladnog tabličnog prikaza, preglednih rubrika, jasnog numeričkog označavanja i odgovarajućih naslova opisnih jedinica⁸, za izradu dobrog inventarnog popisa najvažnija je pravilna i dosljedna primjena terminologije, naročito u rubrici «Sadržaj». Drugim riječima, u inventarnom popisu jedan od najvažnijih zahtjeva je dosljednost, pri čemu za jednaki sadržaj treba rabiti jednaku terminologiju. Ovdje je naročito važno da korištena terminologija bude jasna, precizna, točna i razumljiva dok aproksimacije treba izbjegavati⁹. Kad se sastavlja inventarni popis treba razmišljati o pojmovima koji će ući ili se već nalaze u kontroliranom terminološkom rječniku, u tezaurusu. Dobro sastavljen tezaurus olakšava i pojednostavnjuje opis arhivskog gradiva. To zahtijeva postojanje određene discipline unutar arhiva ili odjela, kako bi se postigla ujednačenost opisa na institucionalnoj razini. Tek onda će i istraživači moći jasno prepoznati naš arhivistički opis i pravilno citirati podatke o korištenim izvorima.

Ovdje ponovo treba istaknuti da je opis pojedinačnih opisnih jedinica u inventarnom popisu različit od opisa u tekstualnom dijelu inventara. Ne samo što je opis u inventarnom popisu kraći, smješten u rubrikama i sastavljen biranim rječnikom indeksiranih pojmova, nego ni metoda njegova sastavljanja nije jednaka za sve fondove i zbirke. Neke vrste arhivskog gradiva, na primjer tiskovine i fotografije

⁷ Ipak, treba napomenuti da su «Matični listovi», jedna od arhivskih evidencija o fondovima, sadržavali obavijesti o odabiranju, izlučivanju i rokovima čuvanja gradiva, kao i o dopunskim izvorima, odnosno o eventualnom postojanju dijelova fonda u drugim arhivima.

⁸ Moglo bi se reći da dizajniranje inventarnog popisa posredno reflektira raspored gradiva na arhivskim policama.

⁹ Tako se, na primjer, ne treba bojati izraza «signatura opisne jedinice», ako smo se odlučili za njega. Mogli smo se odlučiti za izraz «oznaka opisne jedinice» ili neki drugi, važno je samo da se zna što taj izraz znači i da ga se dosljedno koristi. Jednako tako, ako smo, na primjer, odlučili rabiti izraz «primljena korespondencija», onda taj izraz treba ponavljati svaki put kad se radi o gradivu takve vrste, a ne jednom ga opisati kao «primljena pošta», drugi put kao «primljena pisma», treći put kao «pasivna korespondencija» ili nekako drugačije.

traže primjenu većeg broja rubrika inventarnog popisa¹⁰. Za njih smo u Državnom arhivu u Zagrebu kreirali specifične inventarne popise¹¹.

Tako inventarni popis serije «Plakati» koja se nalazi u sastavu zbirke «Tiskovine» sadrži tri skupine rubrika:

1. Formalna obrada: signatura opisne jedinice, broj kopija, izvorni naslov, izvorni podnaslov, namjena, mjesto održavanja događaja zapisanog na plakatu, vrijeme održavanja događaja zapisanog na plakatu, izdavač plakata, godina izdanja plakata, tiskara
2. Materijalni opis: dimenzije u cm, boja, tehnika
3. Sadržajna obrada: osoba vezana uz plakat (i njezina uloga), tema, vremenska odrednica, geografska odrednica, napomena.

Inventarni popis zbirke «Memorandumi» sadrži sljedeće rubrike: redni broj, naziv tvrtke, vlasnik, sjedište tvrtke, vremenska odrednica, boja, sadržaj, napomena.

Fotografije se opisuju kroz sljedeće rubrike inventarnog popisa: signatura, broj kopija, namjena, naslov, podnaslov, sadržaj, fotograf, vremenska odrednica, geografska odrednica, fotografski postupak, polaritet, format, boja, napomena.

U sva tri slučaja radi se o opisivanju «grafičkog materijala», gradiva koje pruža tekstualnu i vizualnu informaciju i koje osim svog dokumentarnog značaja ima i estetsku vrijednost, te je potrebno opisati i njegov fizički izgled¹².

Iz navedenih primjera vidi se da kreiranje inventarnog popisa traži fleksibilnost i prilagodbu opisa vrsti gradiva¹³. Arhivist mora posjedovati određeni senzibilitet koji će mu omogućiti da njegov opis bude dovoljno sažet, a opet cjelovit i informativan.

Na kraju, možemo zaključiti da je izrada dobrog inventara veliki izazov. Opisujući fond ili zbirku, arhivist nastoji istraživaču pružiti potpune, točne i provjerene informacije o onome što istraživač već zna i onome što tek treba otkriti. Inventar time postaje katalizator za nova područja istraživanja. Istovremeno, sadržavajući standardizirani opis, indeksirane termine i obavijesti o dopunskim izvorima, inventar postaje dijelom veće cjeline, jedinstvenog informacijskog sustava.

¹⁰ *Budući da je norma ISAD(G) sastavljena s namjerom da pruži mogućnost najšire primjene u međunarodnom arhivističkom okruženju, bila je, zapravo, samo prvi korak u normizaciji opisa. Povjerenstvo za izradu ISAD (G) naglasilo već u prvom izdanju te norme da je potrebno izraditi daljnja pravila za opis posebnih vrsta gradiva.*

¹¹ *Pod utjecajem MARC standarda.*

¹² *Ne treba zaboraviti da fotografije nalazimo u skoro svim obiteljskim i osobnim fondovima, te vrlo često u fondovima društava i u gospodarstvenim fondovima. Za tiskovine (primjerci novina, novinski izresci, razglednice, brošure, proglasi, leci i drugo) možemo reći da su u većem ili manjem opsegu prisutne u skoro svim fondovima.*

¹³ *Tako, na primjer, kod obiteljskih fondova pojedine članove obitelji opisujemo (pred)brojevima i njihovim imenom i prezimenom. Numeričko označavanje tada slijedi generacijski niz i izražava pripadnost određenoj obiteljskoj grani. U slučaju da više članova obitelji ima jednako ime, opis proširujemo naznakom odnosa roditelji - djeca. Posebno treba biti pažljiv pri definiranju odnosa muž - žena i odrediti najbolji način prikazivanja takve veze. Zapravo, možemo reći da je kod velikih obiteljskih fondova, koji sadrže gradivo mnogih generacija potreban elastičan model svojevrsnog numeričkog preslika rodoslovnog stabla.*

SUMMARY

USE OF ISAD (G) FOR THE CREATION OF FINDING AIDS

The use of ISAD (G) for the creation of finding aids in State Archives in Zagreb started in 1998, but it didn't essentially change the existing practice of archival description of fonds and collections. Finding aids having been created before the use of ISAD (G) contained all descriptive elements being crucial for an international exchange of descriptive information about holdings as well as all supplementary informations: identity statement, context, contents and structure. When the use of ISAD (G) started, the finding aids were spread with information like: conditions of access, use, allied documents, notes and indication of origin or author. Further maintained was the existing practice to give information about the value of the documents. For the creation of finding aids other international standards, apart from ISAD (G), are in use in State Archives in Zagreb, especially ISAAR (CPF) and MARC.

Branka Molnar radi kao arhivist u Državnom arhivu u Zagrebu od 1993. godine. Specijalizirala je obradu obiteljskih i osobnih fondova i zbirki. Dosad je sastavila više od četrdeset analitičkih inventara. Svojim izlaganjima redovno sudjeluje na stručnim savjetovanjima. Uređuje web-stranice Državnog arhiva u Zagrebu, Hrvatskog i Zagrebačkog arhivističkog društva, te ArhOL-a.